

**ESZTERHÁZY ANTAL „DUNÁNTÚLI” FŐKAPITÁNY
AZ 1707-ES KURUC HARCOKBAN**

*ANTON ESZTERHÁZY „TRANSDANUBIAN” CAPTAIN GENERAL
IN THE „KURUC” CAMPAIGNS OF 1707*

ABSTRACT

The Rákóczi's War of Independence was started in 1703 by a small group of noblemen and large crowd of peasants in order to restore the old rights of the nobility. Anton Eszterházy, colonel of the imperial army, joined the insurrection in 1704 and he became marshal and Captain General of Transdanubia in the summer of 1706. In 1707 he served away from his military district, because Francis II. Rákóczi, the leader of the rebellion, appointed János Bottyán, to be governor of Transdanubia. Eszterházy fought in the whole year of 1707 in the Hungarian Highlands, because the position of Captain General of Érsekújvár was unfilled until the summer of 1707, after that Ferenc Barkóczy became the Captain General, but he was an old man and was deputized by Eszterházy. During February and March Eszterházy helped Bottyán's successful campaign against the imperial invasion on the Transdanubia. His military duties didn't let him to visit the diet of Ónod, but in this way he avoided to take part in the bloodbath on the diet. During the summer and the autumn he and his troops launched raids against the Habsburg controlled territory, but they lost some of their smaller fortresses. At the end of the year Eszterházy left the Hungarian Highlands because Francis II. Rákóczi reassigned him to Transdanubia.

**1. A főkapitányságok kialakítása és Eszterházy elhelyezése,
szerepe a Dunántúl megvédésében**

Eszterházy Antal 1704-ben csatlakozott II. Rákóczi Ferenc felkeléséhez, aki 1706-ban tábornaggyá léptette őt elő, és dunántúli főkapitánnyá nevezte ki. Eszterházy az 1707-es év nagy részét Érsekújváron és a Felvidék nyugati részén töltötte, ahol az itteni főkapitányság ügyeivel foglalkozott. Esztergom eleste után a fejedelem Bottyán Jánost nevezte ki a Dunántúl kormányzójává, bár név szerint továbbra is Eszterházy volt a dunántúli főkapitány. A jelenléte Érsekújváron mindenesetre indokolt volt, hiszen a főkapitányi viszonyok ebben a kerületben nem voltak kellően tisztázottak. A főkapitányságok újrakialakításakor Rákóczi Bercsényit szánta ide, aki már a felkelés előtt is fontos pozíciókat látott el a területen, ő azonban ezt visszalépésnek érezte főgenerálisi címe után, így 1707 nyaráig a poszt betöltetlen maradt. A marosvásárhelyi országgyűlés után a főkapitányságokat átszervezték és id. Barkóczy Ferencet helyezték Érsekújvárra, ő azonban már nem vállalta a tábori szolgálat fáradalmait, így Eszterházy Barkóczyt helyettesítve látta el a főkapitányi teendőket.¹

Rákóczi 1707. január 1-jén szétküldte meghívóit a két hét múlva esedékes rozsnyói táncsúlásra, melyre mint a szenátus tagja Eszterházy is hivatalos volt. Rákóczi itt azt szeretne volna elérni, ha a szenátus, a fejedelem francia orientációjú külpolitikájával össz-

* Rittling László doktorjelölt, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.

hangban, előkészületeket tesz a trón végül Ónodon bekövetkező üresnek nyilvánításához. Eszterházy már a fejedelemnek írt január 12-i levelében előre mentegetőzött jelenlétének elmaradása miatt, melyet katonai okokkal magyarázott. Három nappal később azonban Forgách Simonnak kifejtette, bízik benne, hogy az előző évben Nagyszombaton félbemaradt béketárgyalások folytatódni fognak, és rövidesen békét kötnek a császárral. Ez alapján elképzelhető, hogy amennyiben Eszterházy tudta, hogy Rákóczi és a szenátorok mire készülnek, akkor ehhez nem kívánta a nevét adni. Bercsényi egy későbbi levele szerint Eszterházy nem érezhette magát ekkoriban teljes biztonságban: „Forgács dolgában, mint ha ötet is fenyegetnék, ijesztik az példával.”² Mindemellett a tanácskozástól való távolmaradásánál a katonai okokat sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hiszen január második felében Rabutin de Bussy, az erdélyi császári-királyi csapatok főparancsnoka már fenyegetően közeledett, s így Eszterházyra valóban szükség volt az állomáshelyén.³

Rabutin és Maximilian Starhemberg Dunántúl elleni hadjárata idején Eszterházy feladata az ellenség felvonulásának zavarása és a Duna bal partjának védelme volt. Január 18-án parancsot adott Géczy Gábornak, Szalay Pálnak és Rétey Györgynek ezredeik gyülekeztetésére, majd január végén Rabutin zavarására. Eszterházy is a Dunához vonult, és Kőbölkúton⁴ vert tábort. A fejedelemtől erősítést kért a dunántúliak számára. Rákóczi ezt a zajló jégre hivatkozva megtagadta, de kilátásba helyezte, hogy a későbbiekben fognak erősítést küldeni. Maga a fejedelem egyébként gyengének és akcióképtelennek vélte Rabutin seregét. Eszterházy igyekezett megerősíteni a Duna partját, tisztjeinek sűrű járőrözést rendelt el Esztergom és Komárom között, karvai sánc őrségét megerősítette, és a lipótvári blokádból is a Dunához irányított 200 hajdút, valamint Ebeczky Istvánt és Nagy Jánost is Kőbölkútra rendelte csapataikkal együtt. Az intézkedések szükségesek voltak, mert február 3-án és 4-én Rabutin 12 000 fős serege Pestnél átkelt a Dunán, és megkezdte hadműveleteit Bottyán ellen. Emellett beszámolt Bercsényinek csapatai fizetlenségéről és ellátatlanságáról. A kuruc állam az egész szabadságharc alatt képtelen volt megfelelően gondoskodni hadseregéről.⁵

Rabutin és Starhemberg haditerve a következő volt: Rabutinnak el kellett foglalnia Simontornyát, majd Pápa felé nyomulni, hogy ott találkozzon Starhemberggel és közösen megsemmisítsék a dunántúli kuruc főerőket. Az erőviszonyok nagyjából kiegyenlítették voltak, a császári-királyi csapatoknak 22–23 000 (Rabutinnak 12 000, Starhembergnek 10–11 000), a kurucoknak 25–27 000 emberük volt (Bottyánnak 10–12 000, míg Eszterházy seregét kissé nagyvonalúan 15 000 főre teszik), azonban minőségileg előbbieket főként voltak. Eszterházy saját seregéből nagyjából 1000–1000 gyalogost és lovaszt küldött Bottyán megsegítésére, valamint 12 mázsa puskaport, 10 mázsa ólmot és 200 db kősót. Eszterházy nem értett egyet Bottyánnal a követendő stratégia kapcsán. Végül Bottyán akarata kerekedett felül, aki a kurucos portyázó harcmodort alkalmazva sikeresen kifárasztotta Rabutin seregét, aki nem bírta Simontornyával és végül Starhembergnek kellett március 3-án Jánosházaig elé jönnie, hogy teljes katasztrófától megmentse. A császári-királyi sereg ezek után visszavonult Ausztriába, téli szállásra.⁶

Bezerédj Imre intrikái, tavaszi portyázó harcok, az ónodi országos gyűlés

A siker ellenére az ellenség még nem volt legyőzve, a kuruc hadak állapota pedig továbbra is kritikus volt. Erről árulkodott, amikor Béri Balogh Ádám és Bezerédj Imre március 3-án Sitkénél rajtaütöttek a visszavonuló Rabutinon, de csúnya vereséget szenvedtek, kis híján magát Bezerédjt is elfogta az ellenség. Az eset után Bezerédj szemrehányóan írta

Eszterházy Antalnak, hogy a háború során már számtalan anyagi kár érte, melyekért nem kapott kárpótlást. Bezerédj később elpanaszolta Eszterházynek, hogy Bottyán azzal vádolta meg, hogy a posztjára tör, amit Bezerédj cáfolt, de intrikált Bottyán ellen, miszerint a tábornok kijelentette, hogy Eszterházynek csak akkor fog engedelmeskedni, ha átjön a Dunántúlra. Bezerédjnek Bottyán elleni intrikái Eszterházy nál megértő fülekre találtak. Eszterházy Bercsényinek és Károlyinak írt levelében igyekezett erősen hangsúlyozni a sikerben játszott szerepét, miszerint a hadszervezés és hadellátás ügyeit inkább ő intézte Bottyán helyett, mert az öreg kurucot erre alkalmatlannak tartotta.⁷

A dunántúli veszedelem elmúltával Eszterházy a felvidéki ügyekre irányította a figyelmét, és alvezéré, Ocskay Lászlót egy Morvaország elleni portya végrehajtására utasította. Ocskay március közepére szedte össze erőit Szokolcán, és 18–19-én sikeres betörést hajtott végre. Egészen Nikolsburgig tört előre és 20 települést gyűjtött fel, mielőtt gazdag zsákmánnyal megrakodva visszatért. Eszterházy Bottyán révén még március elején értesült arról, hogy Guido Starhemberg Lipótvár élelmiszerekkel való feltöltésére készül. Ennek meggátolása érdekében hadait a Vág túlsó partjára helyezte át, és Szenc környékén vonta össze. Mivel hosszabb ideig semmi sem történt, Ocskay akciójával nagyjából egy időben maga Eszterházy is Pozsony környékén portyázott.⁸

Mivel semmi olyat nem észlelt, mely az ellenség Lipótvár felőli szándékára utalt, ezért hadait visszavonta a Vág bal partjára. Erre azért is szükség volt, mert a jobb parton lévő kiélt falvak nem tudták a hadakat eltartani. Meghagyta a Trencsén blokádját irányító Turóczy Gáspár alezredeknek, hogy a karkóci Dudvág hidat romboltassa le. Guido Starhembergnek azonban egy ügyes csellel sikerült kijátszania Eszterházyt és a kuruc csapatok éberségét. Hainburgnál hidat veretett a Dunán Dévény irányába, emiatt Eszterházy azt hitte, hogy seregével vissza készül térni Morvaországba és március 26-án parancsot küldött Ocskaynak, hogy a dévényi malmok felgyújtásával és a Dunán való leúsztatásával pusztítsa el a pozsonyi hidat. Ez meggyőzte Eszterházyt afelől, hogy Lipótvár megsegítésétől már nem kell tartania és Sempte várába utazott. Ekkor Starhemberg Bécsből Pozsonyba ment és 31-én hajnalban mintegy 2500 lovassal elindult a szorongatott város megsegítésére. Eszterházy ugyan reggel értesült az ellenség mozgásáról, és gyorsan parancsokat küldött alárendeltjeinek csapataik összegyűjtésére, de mire ez végbement, az ellenség már hat-nyolc heti élelmiszert szállított be a várba. Ugyan a visszaúton a kuruc hadak bele-belecsíptek Starhemberg különítményébe, de ez az eset is jól mutatja a császári-királyi hadsereg taktikai fölényét.⁹

A kudarcot megbosszulandó Eszterházy újabb portyákra küldte alvezéreit: Ocskayt Morvaországba, Bokros Pál alezredest pedig Ausztriába. Ezek olyan sikeresek voltak, hogy Eszterházy hódoltató pátenseket bocsátott ki a határ menti osztrák és cseh falvakba, és különböző javakat követelt tőlük. Emellett Eszterházy propagandatevékenységet is folytatott: Pozsony vármegyében megtiltotta a lakosoknak az adófizetést, míg a Sopron vármegyeiket figyelmeztette, hogy fővesztés terhe mellett ne adják ki a kuruc szimpatizánsokat az ellenségnek.¹⁰

Emellett Eszterházynek az ónodi mezőre meghirdetett országos gyűlés ügyeivel is foglalkoznia kellett. Április 10-én Bottyánt, Buday István és Gyürky Pál tábornokot, valamint Bezerédj Imre, Ocskay László és Ebeczky István brigáderost értesítette, hogy saját seregükből 4-5 „értelmes személyt” május 1-re Ónodra küldjenek, majd tájékoztatta őket a gyűlés elnapolásáról is. Rákóczi és Bercsényi hosszasan vitákat folytattak, hogy Eszterházy részt vehet-e a gyűlésen, végül azonban a hadi helyzetre való tekintettel biztonságosabbnak ítélték ha távol marad. Ezzel párhuzamosan Eszterházynek birtokügyeire is figyelmet kellett fordítani. Tudomására jutott, hogy a Gazdasági Tanács a császár pártján álló Ferenc testvére semptei birtokát bérbe kívánja adni. Eszterházy vérségi jogára hivatkozva figyel-

meztette a Gazdasági Tanácsot, hogy Semptét ne merészeljék másnak bérbe adni. Eszterházy fenyegető üzenete azonban nem sokat ért, mert április 22-én már Bercsényit értesítette arról, hogy Semptét jogsértő módon a gazdasági tanács másnak engedte át. Mindezek mellett értesült arról, hogy Bottyán bontási munkálatokat rendelt el, a szabályos ostromnak ellenállni már nem képes, helyenként romos, pápai erődítmények között, ami miatt megfedte az idős tábornokot.¹¹

Eszterházy a katonai helyzet alakulása miatt végül nem vehetett részt az ónodi országos gyűlésen. Hozzá hasonlóan a katonaság és a tisztek egy részének is a helyén kellett maradnia. Mivel a tisztek nagy része nemes ember volt, Eszterházynek el kellett magyaráznia nekik, hogy az országos gyűlést a hadi helyzet miatt kell kihagyniuk, amit a következőképpen oldott meg: „De mivel az ellenségnek indulóban lévő szándékára nézve most nemhogy az hadi tiszteket meg lehetne oszlatni, sőt inkább mindenünnen contraháltak... vévén magoknak csak énrólam is példát, ki egy érdemetlen senatora, a mellett possessionatus úri tagja lévén az nemes hazának, elmulthatatlanul kívánhattam ott való jelenlétemet.”¹² A hadak képviselőivel Eszterházy Dániel és Buday István tábornokok, Kisfaludy György és Szemere László brigadérosok, Rétey György, Révay Imre, Karády Mihály és Szalay Pál ezredesek és Bajcsi György alezredes lett megbízva.¹³

A munkáját május 31-én megkezdő országos gyűlés feladata volt, hogy biztosítsa a háború folytatásának feltételeit, mivel az előző évi tárgyalások zátonyra futottak. Rákóczi-nak sikerült az ehhez szükséges reformokat keresztülvinnie. Az eredményeket azonban csak úgy tudta biztosítani, hogy a konföderáció politikáját támadó Túróc vármegye köveit meglincselték; Rakovszky Menyhért jegyző halálosan megsebesült, Okolicsányi Kristóf alispánt, pedig csak a fejedelem közbeavatkozása mentette meg.¹⁴

Okolicsányit három nappal később árulásért kivégezték, a Túróc vármegyét ért büntetések pedig jól ismertek. A kuruc ügy külföldi megítélésének nem tettek jót a véres események. A Theatrum Europaeum Bercsényi szerepét hangsúlyozva ítélte el a vérengzést, a Rákóczi mellett tartózkodó francia követ, Des Alleurs szintén elítélően nyilatkozott a történekről. A bécsi Wienerisches Diarium több számában is tudósított az országos gyűlésről. A követeket ért atrocitások kapcsán a magyar nemességen belüli ellentéteket hangsúlyozták, míg a trónfosztás kapcsán azt emelték ki, hogy Rákóczi és társai még messzebbre mentek az I. Józseffel való szakítás útján. A hírek még a távoli Amerikába is eljutottak, egy ottani újság, a Boston News-Letter számolt be a gyűlésen történekről.¹⁵

A kurucok felvidéki térvészése

Míg a tanácskozás tartott, addig Eszterházy igyekezett felkészíteni Érsekújvárt egy esetleges ostromra, mivel az a hír járta, hogy Starhemberg a vár bevételére készül. Kérte Bercsényit, hogy segítsen elosztatni azt a pletykát, miszerint Starhemberg öt egy tonna arannyal megvesztegette, hogy ne akadályozza meg Lipótvár ellátását, és ezért a fejedelem öt börtönbe vetette. Bár Érsekújvárt képesnek érezte arra, hogy ellenálljon az ostromnak kérte Bercsényit, hogy gondoskodjanak az őrség fizetéséről, mert sokat panaszkodnak és Eszterházy tartott attól, hogy a várat nem fogják adott esetben sokáig védeni.¹⁶

Eszterházy Érsekújvár mellett Nyitrát is megerősítette, és lépéseket tett a tavaszi lipótvári fiaskó megismétlődésének elkerülése érdekében. Nyitrára Rivier hadmérnökkel löszert küldetett, a vár védelmét Czelder Orbánra bízta. Ocskay Lászlóval és Ebeczky Imrével figyelte a Lipótvárra menő utakat. Babocsay Ferencnek is megparancsolta, hogyha az ellenség Galgóc felé menne Lipótvárnak, akkor az ő kötelessége zavarni a németeket.

Eszterházy igyekezett erősítést juttatni a szorongatott erősségbe. Szinai Mihály ezredesnek megparancsolta, hogy Thuróczy Gáspárral egyesülve erősítsék meg a szorongatott várat.²² Ocskayt utasította, hogy Starhemberg seregét az ostrom alatt folyamatosan nyugtalanítsa, majd pedig törjön be Morvaországba, ahol „...égetés, rablás, s még csöcsömössek kardra való hányása is recommendáltatik.”²³ A feladat végrehajtásához Ocskay mellé rendelte Babocsay Ferenc, Perényi Miklós és Bagossy Pál erőit is. Július 19-én két levelet is írt. Az első Eszterházy Józsefnek szólt és figyelmeztette a császári-királyi hadseregben harcoló öccsét, hogy a civilek elleni atrocitásokkal hagyjon fel. Testvéreire olyannyira megharagudott, hogy másnap Balogh Istvánnak megparancsolta, hogy portyázzon Szered alatt és amennyiben lehetősége van Eszterházy Józsefet fogja el. A második levél Starhembergnek szólt. Eszterházy a korábban említett égetéseket kérte számon Starhembergen, továbbá azt, hogy Szokolcáról több nőt is rabságra vettetett. Választ követelt és megfenyegette német kollégáját, hogy annak elmaradása esetén ők is hasonlóan fognak eljárni. Július 23-án Fáy István strázsamesternek parancsot adott különböző labanc személyek feleségeinek elfogására.²⁴

Időközben lezajlott Detrekő ostroma. Bár Thaly azt írja, hogy az Eszterházy által küldött erősítés nem jutott be a várba, ennek némileg ellentmondanak a Turóczy által Eszterházyhoz augusztus 2-án írt levél alábbi sorai, melyekből világosan látszik, hogy Turóczynak meg lett volna a lehetősége a parancsnokság átvételére: „egymás után lövetelle, úgy hogy bent livin az várban, alig tuttam ki gyűnny...”²⁵

Starhemberg hét napi körülrzés, majd három napi lövetés és egy sikertelen roham után július 21-én megegyezett a várat védő Stupavszky Andrással és Verbay Ferencsel arról, hogy a védők szabadon elvonulhatnak. Szavát azonban megszegte, és a várat védő hajdúkat elfogatta. Turóczy Gáspár tudósítása szerint Starhemberg mintegy kétszáz katonát vesztett az ostrom során. Starhemberg három nappal később már Trencsén alatt termett, áttörte a kuruc blokádot, és az elmúlt hetekben rabolt élelmiszert bevitte a városba. Július 28-án pedig rövid ostrom után bevette Jókő várát is.²⁶

Eszterházy ezekben a napokban többször is a bizonytalankodás jeleit mutatta. Ocskay parancsnoksága alatt ugyan igyekezett nagyobb katonai erőt összpontosítani, ezt azonban elentétes parancsai miatt nem sikerült megfelelően felhasználnia. A határozatlanság végeredménye az lett, hogy a kurucok több támaszpontjukat is elvesztették. Ezt érezte Eszterházy is, ennek megfelelően cselekedett: A labanc Pálffy János által elkövetett gyűjtogatások megtorlásaéppen két parancsot is küldött Balogh Ádámnak, hogy Pálffy birtokait, Pudmericet és Királyfalvát égettesse fel. Július 29-én pedig Szalakúzon haditanácsot tartott Ocskayval. Csáky Mihályt öt ezreddel átküldte a Vágon, hogy nyugtalanítsa Starhemberg seregét. Ha a németek Ocskay ellen indulnának, akkor egyesüljön a brigadérossal, ha pedig a Csallóközbe, akkor egészen odáig kísérik őket, majd térjenek vissza Érsekújvárhoz. Ocskaynak pedig július 31-én újabb parancsot adott a Morvaországba való betörésre.²⁷

Ocskay, miután visszatért csapataihoz, szétugrasztotta a Sasvára élelmiszert vivő Steinville ezredet. Thaly Kálmán szerint Ocskay katonái mintegy 400 németet vágtak le, 500 lovat és temérdek fegyvert, illetve hadi jelvényeket zsákmányoltak. Erre Starhemberg elhagyta Szered melletti táborát, és ismét Ocskay ellen indult, aki azonban ezúttal is sikeresen tért ki előle. Starhemberg nem tudott jelentős eredményt felmutatni, majd augusztus 16-án visszatért Lipótvárhoz.²⁸

Rabutin és Pálffy dunántúli égetéseiről, melyek Eszterházy birtokait is érintették, augusztus 20-án számolt be a fejedelemnek. Azt is feltételezte, hogy Rabutin egyesülni kíván Starhemberggel, és közösen Érsekújvár bevételére készülnek. Továbbá beszámolt arról, hogy ezredei legénységének nagy része hazaoszlott, hogy részt vegyen az ez idő tájt

esedékes mezőgazdasági munkálatokban, hiszen rendszeres zsoldot a kuruc állam továbbra sem tudott biztosítani. Ezekre a hírekre a fejedelem kétszer is reagált. Először augusztus 25-én, melyben értetlenségét fejezte ki az ellenség Érsekújvár elleni szándékával kapcsolatban, majd elmagyarázta Eszterháznak, hogy amennyiben Rabutin nem indulna el Erdély felé, akkor neki át kell kelnie a Vágon, és az ottani csapatokkal Morvaországba kell betörnie.²⁹

Másnap Rákóczi újabb, ezúttal éles, helyenként már-már gunyoros hangvételű levelet küldött Eszterháznak, melyben elítélte borulását. Itt szeretnénk megjegyezni, hogy miután Eszterházy számos levelét olvastuk, megállapíthatjuk, hogy a fent említett augusztus 20-i irat semmivel sem drámaibb, mint más üzenetei melyben a csapatok fizetetlensége, vagy eloszlása miatt panaszkodik. Rákóczi a fejére olvasta Eszterháznak, hogy Pápa és javai pusztulása miatt szomorkodik, holott az ellenség már más városokat is felpredált, de ezeket a kurucok újjáépítették. A levél talán legmegdöbbentőbb, legérzékletlenebb sorai csak ezután következtek: „A népét levágta? igen jól cselekedte, miért nem futott előtte, mint mások, és ezzel magát hamishitűvé tévén Confoederációkhoz, tőlünk is megérdemelte volna annak büntetését.”³⁰ A fejedelem viszonylag könnyen beszélhetett, hiszen a harcoktól az ő birtokai feküdtek a legtávolabb.³¹

Eszterházy és Rákóczi nézeteltérését azonban az események gyorsan túlhaladták, hiszen már augusztus 24-én – a fent tárgyalt irat keletkezése előtt – Starhemberg ismét megjelent Nyitra alatt, és ostrom alá vette a várost. Bottyán erre összehívta a dunántúli nemesi felkelést, hogy hadainak létszámát felduzzassza, és augusztus 26. és 28. között Bezerédjvel együtt betörték Ausztriába, ahol mintegy 60–70 helységet gyújtottak fel. József császár és a haditanács a hírek hallatára azonnal visszarendelte Starhemberget, aki szeptember 8-án már Sopron környékén állomásozott.³²

Eszterházy augusztus végén már tisztában volt azzal, hogy Rabutin Erdélybe készül. A kuruc vezetés valahol a Duna és a Tisza között szerette volna feltartóztatni. Ugyanakkor abban is biztosak voltak, hogy Rabutin Herbevillehez hasonlóan Zsibónál fog bevonulni Erdélybe, ezért Rákóczi parancsot adott Pekry Lőrincnek a szorosok még alaposabb megerősítésére, Eszterháznak és Károlyinak pedig megparancsolta, hogy erőiket egyesítve tartóztassák fel Rabutint. Thaly szerint Eszterházy a felvidéki kuruc csapatok jelentős részét magával vitte erre az expedícióra. Távolléte idejére Ocskay Lászlót tette meg helyetteséül. Csapataival Tótkesziről Honton keresztül Veresegyházához vonultak. A vonulást ellátási gondok és Eszterházy betegsége nehezítette.³³

Ugyanakkor Eszterházy portyázói útján értesült róla, hogy Rabutin Budánál átkelt a Duna bal partjára. Rákóczi ezután azt a parancsot adta Eszterháznak és Károlyinak, hogy nyílt harcban ne próbálják megtámadni Rabutint, hanem éjszakai rajtaütésekkel nyugtalanítsák seregét, azonban ha Rabutin Szeged felé indulna, akkor Eszterházy késlekedés nélkül térjen vissza a Vág vidékére. Eszterházy azt javasolta Károlyinak, hogy csapataikat három részre osztva üssenek rajta az ellenségen. Szeptember 1-én azonban jelentette a fejedelemnek, hogy Rabutin szekerekkel vette körül a táborát, így tehetetlenek. Azt javasolta a fejedelemnek, hogy hagyják az időközben dél felé forduló Rabutin üldözését, és minden erejükkel forduljanak Starhemberg ellen. Ocskay és Károlyi a Vág mellett, ő pedig a Dunántúlon vehetné fel a harcot a császári-királyi erőkkel.³⁴

Miután a fejedelem felismerte, hogy akárcsak két évvel korábban Herbevillet, úgy most Rabutint sem fogják tudni megállítani, ezért, hogy a Vág mellékén nagyobb baj ne történjen, parancsot adott Eszterháznak, hogy csapataival térjen vissza korábbi állomáshelyére. Eszterházy szeptember 7-én Ipolyságról biztosította Rákóczit, hogy a kapott utasításnak megfelelően fog eljárni, bár felhívta a fejedelem figyelmét egy korábbi haditanácsra, melyben arról határoz-

tak, hogyha Starhemberg a Vág mellett maradna (ami nem történt meg), akkor ő csapataival átmehet a Dunántúlra, és csak ezért hozakodott elő a dologgal. Ezek után Eszterházy csapataival gond nélkül visszatért Érsekújvárra, Rabutin pedig szeptember végén anélkül érkezett Erdélybe, hogy a kuruc csapatok ebben jelentősen akadályozták volna.³⁵

Harc Starhemberg ellen, Eszterházy áthelyezése a Dunántúlra

Eszterházy visszatérése után igyekezett Starhemberg seregét a Dunántúlról elvonni, hogy Bottyán csapatait tehermentesítse. Ezért szeptember 16-án Bagossy Pál gyalogságával a legfontosabb Vág parti átkelőt, Szered várát kezdte ostromolni. Csáky Mihályt egy lovas különítménnyel Szered és Nagyszombat közé küldte, hogy a Starhemberg által Nagyszombaton hagyott mintegy 4000 katonát szemmel tartsa. Hasonló feladatot adott Balogh Istvánnak is, akinek Diószeghez kellett mennie, hogy az esetlegesen Pozsony felől küldendő erősítést feltartóztassa. A Morvaországból nemrég visszatért Ocskayt pedig Orosz Pál és Niházy György ezredével megerősítve újabb portyára küldte.³⁶

Bagossy hajdúi szeptember 16-án a bal parton lévő sáncokból a németeket kiszorították, akik a hidat úgy próbálták megtartani, hogy annak közepére barikádokat emeltek, és abból tüzeltek a támadókra. Bagossy 17-én bevette a barikádokat és éjjel magasságában rohamot vezényelt Szered ellen, ezt azonban a császári-királyi csapatok visszaverték. Szeptember 21-én Starhemberg Pozsonyból Szeredhez ment. Eszterházy terve ezzel sikerrel járt, Bottyán erőit tehermentesítette. Starhemberg sem tétlenkedett, és erőit azonnal a hid visszafoglalására küldte, de rohamukat a kurucok visszaverték. Eszterházy ezután felgyújtatta a hidat, hiszen Szered közelsége miatt amúgy sem tudták volna tartósan megtartani, majd visszavonult Kisfaludhoz. Ezért az akciójáért Rákóczi szeptember 27-én dicséretben részesítette.³⁷

Az ezt követő napokban elsősorban manőverező és portyázó harcok folytak, melyeknek keretében Starhembergnek sikerült Ocskay csapatait a Vág bal partjára visszaszorítani, Ocskay azonban egy Beckó elleni rajtaütés után, október 13-ra visszaszerezte a Vágon túli pozícióit. A császári-királyi csapatokat ezután kisebb lovas portyákkal igyekezett nyugtalanítani, melyeknek nem sok haszna volt. Az ellenség a Vágon túl erős védelmi vonalakat hozott létre. Ez Rákóczi figyelmét sem kerülte el, és elmarasztalta Eszterházyt, amiért a szeredihez hasonló hadműveletekkel nem próbálkozott.³⁸

Bercsényi október végén meglátogatta a Vág vidéki kuruc hadakat, és nagyon elégedetlen volt a látottakkal. Így aztán Rákóczi és Bercsényi úgy határoztak, hogy változtatásokat eszközölnek a vezetőségben. Bottyán a Dunántúlon már többször kérte a felmentését, fásultságra, illetve egészségügyi okokra panaszkodva. Így aztán megszületett a döntés Bottyán és Eszterházy helycseréjéről. Az év hátralévő részében Eszterházy még a Felvidéken, főleg Érsekújváron tartózkodott, majd 1707. december 25-én Sümegen Bottyán hivatalosan is átadta a dunántúli kuruc hadsereg vezetését Eszterházy Antalnak.³⁹

JEGYZETEK

1. II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig. Ford. Vas István, bev., jegyz. Köpeczi Béla. Budapest. 1978. 386. old.; Mészáros Kálmán (2006): II. Rákóczi Ferenc tábornokai és brigadérosai. A kuruc katonai felső vezetés létrejötte és hierarchiája 1703–1711. 48., 52–53., 57–59. old.; Rittling László (2014): Eszterházy Antal első hónapjai II. Rákóczi Ferenc szolgálatában. In. Döbör András–Zeman Ferenc (szerk.): Tanulmányok a magyar történelemből a kora újkortól a legújabb korig. Szeged.

2. Thaly Kálmán (1877): Archivum Rákócziánum. Székési gróf Bercsényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi Fejedelemhez. I. osztály: Had- és belügy. V. kötet. Budapest, 1877. 362. old.
3. Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes (2004): II. Rákóczi Ferenc. 3. jav. kiad. Budapest. 333–337. old.; R. Várkonyi Ágnes (2007): Az ónodi országgyűlés. Régi és új kérdésekkel. Hadtörténelmi Közlemények 2007/4. szám 1137–1138. old.; Thaly Kálmán (1901): Gróf Eszterházy Antal kurucz generális tábori könyve 1706–1709. Függelék Gróf Eszterházy Dániel tábornok jegyzőkönyve. Budapest, 1901.; MNL OL G19 7.d. II.2.e/A 26-27. folio. Eszterházy Antal II. Rákóczi Ferencnek 1707. január 12.; MNL OL P 396 – 1. sorozat: Ser. I. registrata – 1707. jan. Fasc. 1. A. 4. 34-37. folio. Eszterházy Antal Forgách Simonnak 1707. január 15.; MNL OL G19.7.d. II.2.e/A 50-51. folio. Eszterházy Antal II. Rákóczi Ferencnek 1707. január 23.
4. Kőbölklút, Gbelce község a mai Szlovákiában.
5. MNL OL G24. 1.d. II.6.a 130–131. folio. Eszterházy Antal Bercsényi Miklósnak 1707. február 9.; OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/6 339-340. folio. Bezerédj Imre Eszterházy Antalnak 1707. február 27.; Thaly (1901) 487–490. old.; <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0018/1627.html#ref4> 2015. 01. 24.
6. Heckenast Gusztáv (1985): A Rákóczi-szabadságharc. In: Borus József (szerk.): Magyarország hadtörténete I. 2. jav. kiad. 1985. 382–383. old.; <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0018/1628.html> 2015. 01. 24.; Thaly (1901) 484., 493., 497-499. old.; OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/18 177–178. folio. Eszterházy Antal Bercsényi Miklósnak 1707. február 28.
7. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/6 227–228. folio. Eszterházy Antal Bercsényi Miklósnak 1707. március 4.; MNL OL P 396 – 1. sorozat: Ser. I. registrata – 1707. márc. Fasc. 1. A. 5. 36–39. folio. Eszterházy Antal Károlyi Sándornak 1707. március 11.
8. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/6 229–230. folio. Eszterházy Antal Bercsényi Miklósnak 1707. március 23.; Thaly (1901) 503–506. old.; Thaly Kálmán (1905): Ocskay László. II. Rákóczi Ferencz fejedelem brigadérosa és a Felső-Magyarországi hadjáratok 1703–1710. I. kötet Budapest 99–101. old.
9. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/6 229–230. folio. Eszterházy Antal Bercsényi Miklósnak 1707. március 23.; OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/18 170. folio. Eszterházy Antal Bercsényi Miklósnak 1707. április 13.; Thaly (1901) 507–508., 511–512. old.; Thaly (1905) 101–103. old.
10. Thaly (1901) 513. old; Thaly (1905) 104. old.
11. Thaly (1901) 10–11., 13–15., 517. old.; Thaly (1905) 105. old.
12. Thaly (1901) 24. old.
13. Thaly (1901) 16–19., 24–25. old.
14. Heckenast (1985) 387. old.; Köpeczi–R. Várkonyi (2004) 358–362. old.
15. G. Etényi Nóra (2007): Az ónodi országgyűlés a Wienerisches Diariumban és a Boston Newsletterben. Hadtörténelmi Közlemények.2007/4. szám. 1323–1324., 1329–1330. old.; Kincses Katalin Mária (2013): Theatrum Europaeum. A Rákóczi-szabadságharc krónikája az európai kulturális színtéren. Budapest, 2013. 391–392. old.; Köpeczi–R. Várkonyi (2004) 263.; R. Várkonyi (2007) 1144–1148.; Tóth Ferenc (2007): Az ónodi országgyűlés francia szemmel. Hadtörténelmi Közlemények. 2007/4.szám. 1306–1307. old.
16. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/6 235–236. folio. Eszterházy Antal Bercsényi Miklósnak 1707. május 18.; OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/6 237–238. folio. Eszterházy Antal Bercsényi Miklósnak 1707. május 22.
17. Thaly (1901) 527–533. old.; Thaly (1905) 108–110. old.
18. Thaly (1905) 111–112. old.
19. Thaly (1905) 113–115. old.
20. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/6 241–243. folio.; Kincses (2013) 396. old.
21. Thaly (1901) 547. old.; Thaly (1905) 115. old.; Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Spanischer Successions-Krieg. Feldzug 1707. Nach den Feldachten und anderen authentischen Quellen bearbeitet in der Abtheilung für Kriegsgeschichte von Carl Freiherrn von Hipssich und Camillo Freiherrn Komers von Lindenbach. I. Serie. IX. Band. Wien, 1883. 299. old.
22. Thaly (1901) 551. old.; Thaly (1905) 116–117. old.

23. Thaly (1901) 554. old.
24. Thaly (1901) 554–557. old.; Thaly (1905) 117–118. old.
25. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/7 81. folio. Thuróczy Gáspár Eszterházy Antalnak 1707. augusztus 2.; Thaly (1905) 119. old.
26. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/7 81. folio. Thuróczy Gáspár Eszterházy Antalnak 1707. augusztus 2.; Thaly (1905) 119–120. old.
27. Thaly (1901) 558–560. old.; Thaly (1905) 121. old.
28. Thaly (1905) 123–127.
29. OSZK Kt. Fol. Hung 1389/18 129. folio. Gundelfinger Dániel Eszterházy Antalnak 1707. augusztus 16.; OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/6 378-379. folio. Révay Gáspár Eszterházy Antalnak 1707. augusztus 17.; OSZK Kt. Fol. Hung 1389/6 248. folio. Eszterházy Antal II. Rákóczi Ferencnek 1707. augusztus 20.; Thaly Kálmán (1873): Archivum Rákócziánum. II. Rákóczi Ferenc levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve. I. osztály: Had- és belügy. II. kötet. Pest. 83–86. old.; Thaly (1901) 558. old.
30. Köpeczi Béla (1958): II. Rákóczi Ferenc válogatott levelei. Budapest. 138–139. old.
31. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/6 248. folio. Eszterházy Antal II. Rákóczi Ferencnek 1707. augusztus 20.; Köpeczi Béla (1958): II. Rákóczi Ferenc válogatott levelei. Budapest. 138–139. old.
32. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0018/1630.html> (2015. 04. 05.); A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. A család megbízásából kiadja: Gróf Károlyi Tibor. S.a.r.: Géresi Kálmán. V. kötet. Budapest, 1897. 657–658. old.
33. Károlyi (1897) 669–670. old.; P 396 – 1. sorozat: Ser. I. registrata – 1707. aug. Fasc. 1. A. 70. 100-101. folio. Eszterházy Antal Károlyi Sándornak 1707. augusztus 28.; OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/18 217. folio. Eszterházy Antal II. Rákóczi Ferencnek 1707. augusztus 29.; <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0018/1633.html> (2015. 04. 11.)
34. AR I/II. 89–90. old.; P 396 – 1. sorozat: Ser. I. registrata – 1707. aug. Fasc. 1. A. 79. 110–113. folio. Eszterházy Antal Károlyi Sándornak 1707. augusztus 30.; OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/6 249–250. folio. Eszterházy Antal II. Rákóczi Ferencnek 1707. szeptember 1.
35. AR I/II. 93–94. old.; Kovács Ágnes (1989): Károlyi Sándor. Budapest. 95–96. old.; J. L. Bussy de Rabutin (2004): Emlékiratok a magyarországi háborúkról. In. Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes (szerk.): Rákóczi tükrök I. Budapest, 2004. 281–282. old.; <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0018/1633.html> (2015.04.12.); OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/6 251–254. folio. Eszterházy Antal II. Rákóczi Ferencnek 1707. szeptember 7.
36. Thaly (1901) 569. old.; Thaly (1905) 135. old.
37. AR I/II. 106–109. old.; Thaly (1905) 136–137. old.
38. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/6 255–256. folio. Eszterházy Antal II. Rákóczi Ferencnek 1707. október 8.; AR I/II. 111–113. old.; Thaly (1905) 138–143. old.
39. OSZK Kt. Fol. Hung. 1389/6 359–362. folio. Bezerédj Imre Eszterházy Antalnak 1707. szeptember 6.; Thaly Kálmán (1883): Archivum Rákócziánum. Bottyán János vezénylő tábornok levelezései s róla szóló más emlékezetre méltó iratok 1685–1716. I. osztály: Had- és Belügy. IX. kötet. Budapest. 439., 465. old.; Bánkúti Imre (2005): Veszprém megye a Rákóczi-szabadságharcban. Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai 18. Veszprém. 59. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig. Ford. Vas István, bev., jegyz. Köpeczi Béla. Budapest. 1978.
- A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. A család megbízásából kiadja: Gróf Károlyi Tibor. S.a.r.: Géresi Kálmán. V. kötet. Budapest, 1897.
- Bánkúti Imre (2005): Veszprém megye a Rákóczi-szabadságharcban. Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai 18. Veszprém.
- Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Spanischer Successions-Krieg. Feldzug 1707. Nach den Feldachten und anderen authentischen Quellen bearbeitet in der Abtheilung für Kriegsgeschich-

- te von Carl Freiherrn von Hipssich und Camillo Freiherrn Komers von Lindenbach. I. Serie. IX. Band. Wien, 1883.
- G. Etényi Nóra (2007): Az ónodi országgyűlés a Wienerisches Diariumban és a Boston News-Letterben. *Hadtörténelmi Közlemények* 2007/4. szám. 1316–1337. old.
- Heckenast Gusztáv (1985): A Rákóczi-szabadságharc. In: Borus József (szerk.): *Magyarország hadtörténete I. kötet*. 2. jav. kiad. 1985. 339–403. old.
- <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0018/1633.html> (2015. 04. 12.)
- J. L. Bussy de Rabutin (2004): Emlékiratok a magyarországi háborúkról. In: Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes (szerk.): *Rákóczi tükör I. kötet*. Budapest. 262–284.
- Kincses Katalin Mária (2013): *Theatrum Europaeum. A Rákóczi-szabadságharc krónikája az európai kulturális szintéren*. Budapest.
- Kovács Ágnes (1989): Károlyi Sándor. Budapest.
- Köpeczi Béla (1958): *II. Rákóczi Ferenc válogatott levelei*. Budapest.
- Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes (2004): *II. Rákóczi Ferenc*. 3. jav. kiad. Budapest.
- Mészáros Kálmán (2006): *II. Rákóczi Ferenc tábornokai és brigadérosai. A kuruc katonai felső vezetés létrejötte és hierarchiája 1703–1711*.
- R. Várkonyi Ágnes (2007): Az ónodi országgyűlés. Régi és új kérdésekkel. *Hadtörténelmi Közlemények* 2007/4. szám 1119–1157. old.
- Rittling László (2014): Eszterházy Antal első hónapjai II. Rákóczi Ferenc szolgálatában. In: Döbör András–Zeman Ferenc (szerk.): *Tanulmányok a magyar történelemből a kora újkortól a legújabb korig*. Szeged. 15–25. old.
- Thaly Kálmán (1873): *Archivum Rákócziánum. II. Rákóczi Ferenc levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve. I. osztály: Had- és belügy. II. kötet*. Pest.
- Thaly Kálmán (1877): *Archivum Rákócziánum. Székesi gróf Bercsényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi Fejedelemehez. I. osztály: Had- és belügy. V. kötet*. Budapest.
- Thaly Kálmán (1883): *Archivum Rákócziánum. Bottyán János vezénylő tábornok levelezései s róla szóló más emlékezetreméltó iratok 1685–1716. I. osztály: Had- és Belügy. IX. kötet*. Budapest.
- Thaly Kálmán (1901): *Gróf Eszterházy Antal kurucz generális tábori könyve 1706–1709. Függelék Gróf Eszterházy Dániel tábornok jegyzőkönyve*. Budapest.
- Thaly Kálmán (1905): *Ocskay László. II. Rákóczi Ferencz fejedelem brigadérosa és a Felső-Magyarországi hadjáratok 1703–1710. I. kötet*. Budapest.
- Tóth Ferenc (2007): Az ónodi országgyűlés francia szemmel. *Hadtörténelmi Közlemények*. 2007/4. szám. 1305–1316. old.